

44 *A magyar kabaré története*

I.

A magyar kabaré történetéről, és ezen belül születéséről-küzdelméről-sikereiről beszélünk, beszélnünk kell a kabaré nagyon fontos feladatáról, a humornak, a nevetésnek hatalmas társadalmi szerepéről és sajátosságáról.

A kabaré művészenek munkája által kiváltott nevetés nemcsak testi-lelki egészség, nemcsak ennek természetes megnyilatkozása és ennek következtében szellemi felfrissülés, nemcsak egyszerű szórakozás és „kikapcsolódás”, hanem ítélkezés is. És ebben a minőségben fontos tényezője volt, — és az ma is — a társadalmi harcoknak.

A kabaré humorának legősibb és legjellegzetesebb formája a szatirikus komédia igen előkelő helyét foglal el az osztályharc eszközeinek rangsorában. Athén rövid dicsőséget élvezett urának, Kleon kormányzónak saját hadvezéri ügyetlensége, sőt a gazdag polgárok minden mesterkedése sem ártott annyit, mint Aristophanes gúnyolódása és csipkelődése. A szatirikus komédia a görögöknél elsődlegesen konkrét társadalmi, politikai célt szolgált.

De ha a tömeghatássait tekintjük Beaumarchais komédiáinak, megállapíthatjuk, hogy jelentős szerepük volt a francia polgári forradalom ideológiai előkészítésében, mint ahogy köztudomású az, hogy Csehov, Gribojedov és Gogoly munkáikban az orosz feudalizmus rothadásának maróan gúnyos, szatirikus feltárásával milyen hathatósan járultak hozzá Oroszországban a demokratikus forradalmi eszmék terjedéséhez.

Jellemző a csipkelődő szatirikus humor társadalmi jelentőségére és nemkevésbé mozgósító erejére, hogy a XVIII. század francia pénzemberei mindent elkövettek, hogy megakadályozzák Le

Sage „Turcaret” című szatirikus komédiájának előadását. Előbb magát a szerzőt próbálták megkísérteni nagyösszegű pénzzel, hogy vonja vissza, darabját, majd amikor a szerző visszautasította az ajánlatot, a színészeket próbálták megvesztegetni, hogy ne játsszák el szerepeiket. És sikerült is hosszú hónapokkal késleltetniök a bemutató előadást.

Az igazi humor nemcsak megneveteti a közönséget, hanem a hibák leleplezésével és elítélésével célt is ad a tömegek küzdelmének és törekvéseinek.

Azok az osztályok, amelyek a haladást képviselték, nem fordították félre a fejüket, ha egy Molière vagy Goldoni görbe tükröt tartott eléjük. Mindig szívesen nevettek a múlt és jelen fonákságain, mert az igazi humor mindig a friss, egészséges társadalmi elemek, a jövőt építő erők kiteljesedésének iskolája volt.

Nagyon érthető tehát, hogy az egymást felváltó uralkodó osztályok, előbb az arisztokrácia, majd a burzsoázia mindig és mindenütt igyekeztek a humort eltéríteni természetes társadalmi szerepének útjáról, minden hatalmukat igénybevétték, hogy ártalmatlanná tegyék és az öncélú szórakoztatás szolgálatába állítsák.

A kabaréhumor ősi formája a szatirikus társadalmi-politikai komédiák és jelenetek a múlt században csendes tetszhalálba dermedtek.

A megromlott ízlés és a mindenáron szórakoztatóvágyás a múlt század második felében, a klasszikus kapitalizmus betetőzésének korszakában életrehívta a „Caffé-chantant”-okat, orfeumokat, amelyekben a nagymúltú humor már öncélúvá silányítva érzékiséget csiklandozó elemekkel párosult, hogy utána hosszú évek nehéz és küzdelmes munkájával szülessen meg a magyar kabaré.

De amíg a születéshez, a bölcsőhöz odakerülünk, meg kell néznünk, honnan indult el a kabaré?, milyen utat tett meg napjainkig?, mikor szolgálta a haladást és mikor a reakciót?

Meg kell ismernünk a kabarének nemcsak a szüleit, hanem a déd- és őszülőket is.

Már a középkorban felfedezhető a kabaré őse azokban a kis csoportokban, amelyek piacereken, vásárokon szórakoztatták énekeikkel, mókáikkal, hangszerekkel a közönséget. Körülbelül ez volt a középkori „Vidám táncos zenés tarka műsor“, a kabaré őse. Ezek az előadások igen változatosak voltak, a némajátéktól kezdve az artista produkciókig minden szerepelt műsorukon. Általában az előadásokat népi humor és szatirikus kedv jellemezte. Ezeket az előadásokat még nem rendezték különböző szervek, ők maguk hol engedéllyel, hol engedély nélkül ütötték fel sátorfájukat.

Ebben, a részünkre furcsa csoportban megtalálhatjuk a konferanszié őseit is, aki mint a csoport egyik tagja, az előadás előtt hangzatos felkiáltásokkal csalogatta a közönséget, majd az egyes számok közötti szünetet vidám mókázással töltötte ki, végül feladata volt a közönség jutalomgarasait összetányérozni, miután bemutatta és feldicsérte a műsorban szereplő társait. Műsoraikban kigúnyolták a gazdagokat, a hátalmasokat, a zsarnokokat és a döllyfős egyházi méltóságokat. Igazi népszórakoztatók voltak, az elnyomott nép érzéseit, gondolkodását fejezték ki. Természetesen a hatalmasságok üldözték őket. Az 1279. évi budai nemzeti zsinat kánonja parancsolja, hogy a „mimusokat, histriákat és jodulatorokat (hegedősöket) ne hallgassák“. De elnémitani nem tudták őket, bizonyítja az 1460-ban kiadott szepesi zsinat XXXVIII. kánonja, mely arra inti a papokat, hogy mimusoknak, histriónak Krisztus alamizsnájából — amely a szegényeket illeti — ne adjanak semmit.

Kétségtelen, hogy a kabaré középkori őseit bizonyos forradalmi szellem jellemezte. Ez a forradalmi szellem a nép hangja volt, amely bátran kimondta az igazságot, gyakran igen szabadszájúan az uralmon lévő elnyomó rendszer ellen.

Roppant érdekes színháztörténeti dokumentum, miszerint az 1690-es években, tehát száz évvel Kelemen Lászlóék előtt egy kolozsvári öreg diák, név szerint Felvinczi György színiengedély elnyerése iránti kérelmet adott be Első Leopoldhoz, mely szerint „mivel a szabad mesterségek szokottabb fajait ismeri, nevezetesen költeményeket latinul és magyarul egyaránt tud írni rithmus és rím szerint, s tudja őket készíteni, szerkeszteni, elrendezni és feldíszíteni: könyörög tehát a felséghez, hogy kegyelmesen engedje meg néhány maga mellé veendő s erre alkalmas társával, kiket erre megtanítana, hogy adhasson elé Magyarországon és Erdélyben s a kapcsolt részekben comicus játékokat tisztességes párbeszédekkel jelenetekbe osztva, és tragédiai színjátékokat, melyek kiváló, tisztességes tanulságaikkal, és az ész kiművelésére, belátására, javítására, felvidámítására szolgálnak s tisztességes, nem aljas tréfákkal vannak telve, melyek többet használnak a tömegnek, mint a szemfényvesztők (praestigiatorium) és kötéltáncosok ijesztő mutatványai“. Első Leopold kiadta a színiengedélyt azzal, hogy a „tisztí hatóságoknak, a földesuraknak a tizedet fizetni köteles“. Nem kétséges, hogy Felvinczi György ezután járt piactérről piacterre, uradalomról uradalomra, hogy nyilvános előadásban előadja „rithmusát“.

Budapesten a kabaré őseinek elindulását 142 esztendővel ezelőtt lehet megtalálni. Régi színlapok és „emlények“ tanúsága szerint úttörő színészeink nagyban művelték a „Quodlibet“-et, ami nem más, mint a mai kabaré őse. Neveztek „Egyveleg“-nek is, vagy „Esti Mulat-ságnak“ az ilyen előadásokat, esetleg „Szavlati Tarkaságnak“. Ilyenkor előadtak opera- és drámarészleteket, valamint énekes játékokból tréfás jeleneteket. Téves a színészeti lexikonoknak az a megállapítása, hogy 1820-ban kezdtek „Quodlibet“-et játszani. Az itt közölt színlap azt bizonyítja, hogy már 1813-ban bemutattak „Egy Új Nagy (Egyveleg), vagy is „QUODLIBET“-et.

Meghatottsággal lehet csak olvasni a a színlap alján a színészek kérését:

Fő Méltóságú, Nagyságos, Tekintetes,
s Nagy Érdemű Közönség!
Mely tsüggedező Sorsban küszködik e' Magyar Honyában Játszó Társaságunk eleve tudhatják azon Jólelkű Hazafiak a kik gyakrabban gyönyörködni méltóztatnak Előadásainkban. Tellyes bizodalommal hiszszük, hogy nem fog az érzékeny Szívű Magyar azon szűkölködő Embertársaitól megtagadni ma egy kis

Segedelmet a kik a Magyarországnak fenntartásáért e honyos Életben tsak a mindennapi Kenyereket meg keresni iparkodnak — Reménykedve és nagy alázatossággal bátorzkodnak tehát ezen Estvételi Időtöltésre meg hívni minden adakozó Jó Hazafiat.

Legalázatosabb Szolgái és Szolgálói A. M. J. Társaság Közönségesen."

PESTEN.

Ma Kedden Julius 13-dik Napiján 1813.

A' VÁROSI KIS JÁTÉK SZÍNEN

elő adatik:

AZ EGÉSZ SZÍNJÁTSZÓ TÁRSASÁG KÜLÖNÖS
SEGEDELMÉRE

Egy Új Nagy (Egyveleg) vagy is:

QUODLIBET

HAROM SZAKASZBAN.

Az Első Szakaszban:

- 1-szer Adatik elő AZ ÚJ HOLDVASÁRNAPI GYERMEK nevű Vig Operából egynehány Jelenés az Első Felvonásból, ezt követi
2-szer Egynehány Vig Jelenés ama Vig Játékból, AZ INDUSOK ANGLIÁBAN.
3-szor Elő adatnak némely tréfás Jelenések Ráta Észekkel, MELLY IS VEGZÖDIK Egy Karénnel.

A' második Szakaszban:

- 1-szer Adatik elő ama nevezetes NAP SZÓZELI nevű népi Játékok egész 3-dik Felvonása, ezt követi
2-szer Egy Solo Aria, és Egy Duett AGNES SOREL nevű Operából.
3-szor Adatik elő Egynehány Vig Jelenés A' KIS CZIGÁNY LEÁNY nevű Népi Játékból, ezt pedig fejezi be Egy Vig Kettős Ének A' CSORGÓ SAPKA nevű Operából.

A' Harmadik Szakaszban:

- 1-szer Adatik elő AZ OROSZLÁNY VITEZEK nevű Vitézi Énekos Játékból egynehány tréfás Jelenés.
2-szer Észekkel és Egy Cavatina A' SVAJTZER FAMILIA nevű Operából.
3-szor Egy Kettős Dal ugyan abból, végül
4-szer Az egész, Egy KARÉNNEL AZ OROSZLÁNY VITEZERBŐL.

Fő Méltóságú, Nagyságos, Tekintetes, s Nagy érdemű Közönség!

Mely tsüggedező Sorsban küszködik e' Magyar Honyában Játszó Társaságunk eleve tudhatják azon Jólelkű Hazafiak a kik gyakrabban gyönyörködni méltóztatnak Előadásainkban; Tellyes bizodalommal hiszszük, hogy nem fog az érzékeny Szívű Magyar azon szűkölködő Embertársaitól meg tagadni ma egy kis Segedelmet a' kik a Magyarországnak fenntartásáért e' honyos Életben tsak a' mindennapi Kenyereket meg keresni iparkodnak — Reménykedve és nagy alázatossággal bátorzkodnak tehát ezen Estvételi Időtöltésre meg hívni minden adakozó Jó Hazafiat.

Leg Alázatossabb Szolgái és Szolgálói
A. M. J. Társaság Közönségesen.

A' Szabad Bilettek haszonvehetetlesek. Kezd3.Ék 7 Óraker.

Láthatjuk még ugyanez évről, hogy Déry Úr, Nagy Úr, Balog Úr, Kőszegi úr, Déryné If. asszony és Murányiné, aki nemcsak játszik, hanem fordít is, két

egyfelvonásos darabot is előadnak, mégpedig „Egy igen mulatságos Vig Játékot“ és „Egy igen nevettséges Vig Játékot“.

PESTEN.

Abonnement

3-dik Szám

Ma Vasárnap December 12-dik Napján 1813.

A' NEMZETI SZÍNJÁTSZÓ TÁRSASÁG

A' VÁROSI KIS JÁTEKSZÍNEN

előad:

LEG ELŐSZÖR

Egy igen mulatságos Vig Játékot 1 Felvonásban

ezen nevezet alatt:

VIG JÁTEK AZ ABLAKBÓL.

Kotzebue után fordította Tek. Márton József, Professor Ur.

Személyek:

Borz Ur	-	-	-	-	Nagy Ur.
Zsófi, ennek Nevendékje,	a' Tutor-sá-	-	-	-	Déryné If. Assz.
ga alatt-	-	-	-	-	Kőszegi Ur.
Vitéz, Katona Tiszt	-	-	-	-	Balog Ur.
Dallos, Poéta	-	-	-	-	

Ezt követi:

Égy igen nevettséges Vig Játékot 1 Felvonásban

ezen nevezet alatt:

A' KASTÉLY AZ ORSZÁG UTTYÁN.

Kotzebue után fordította Murányiné If.

Személyek:

Lorch Ur	-	-	-	-	Nagy Ur.
Náni, Szoba Leány	-	-	-	-	Murányiné If. Assz.
Böldi-sár, egy Komornyik	-	-	-	-	Déry Ur.

Kezdődik 6 Óraker.

A Nemzeti Színházban 1837 október 16-án volt az első „EGYVELEG” előadás. Déryné operaáriákat, Egressy Gábor Vörösmarty-verseket adott elő.

Szentpétery Zsigmond nagyon szerette Csokonai „Dorottyájá”-ból Gergő beszédét vagy a „Haramiák” nagyjelenetét előadni. Pályi Elek tenórszólót énekelt.

Bérlés- Pesti magyar színház. színhés.

Hétfőn, október 16-án 1837.

EGYVELEG

I. felvonásban.

1-ésor. Anker „portai néma”-ból Muzardin magányfalja egy borsát által.
 2-ésor. Jelensé a „szerecsények”-ből Kovácsné assz. és Udvarhelyi M. ur által.
 3-ésor. Jelensé és párdal Ballin „Jamerellen nő”-jéből Lendray és Szerdahelyi urak által.
 4-ésor. Jelensé a „falott gyermek”-ből Megyeri, Nagy, Tolony, Léonid urak és Egressy assz. által.
 5-ésor. Párdal Herold „Mári”-jéből Dérics assz. és Egressy Benjamin sr. által.
 6-ésor. Egressy Gábor sr. szavalja a „buntalan” Vörösmartytól.
 7-ésor. Egész Jelensé és magányfal férfi karkötővel Ballin „Norma”-jéből egy másik he-
 szű által.

Ezt megelőzi először:

IV. Henrik' házi élete.

Vígjáték I. felvonásban. Mm de Villeneuve, Emile van der Busch és Desferges' fran-
 zia kidolgozása után német játékiszre fordította Stawinski, magyarra Fancsy Lajos.
 Az egész személyzet új öltözöt készitette Kostyál Adám.

Személyek:		
IV. Henrik, Franciaország' és Navarra' kiralya. A' koronabécsés (Dauphin). Gaston, orléansi herceg. Franciaországi Henriette. Lord Edingham, tengerengy, és az angol kiraly követe. Anette, fiatal parasztány. D'Aubigny, tsejt. Rouvray, segédtest. Ajtóseál. Kintrot. Örök.	gyermekek	Szentpétery ur. Lendrayné assz. Tolony Károly. Tolony Mária. Baranyi ur. Eder Luiza. Nagy ur. Seifligeti ur. Udvarhelyi S. ur.

Történethely: Fontaine. 118: 1609.

Kérleknek a' páholyokat és zártszékeket bérlő tiszteit uraságok, hogy helyeik
 iránt a' színháznál 11 óráig rendeléseket tenni méltóztatassanak: ellenkező esetben
 másoknak adatnak ki.

Belépti jegyeket válthatni reggel 9 órától 12-ig, délután pedig 4 órától kezdve
 a' pénzesedőhelyen.

Kezdeté 7-edfél órakor, vége 9-edfélkor.

Az 1850-es, 60-as, 70-es években ismét bőven találunk adatokat arról, hogy voltak kabarészerű előadások nálunk, amelyeken művészeink hazafias szavakat, dalokat és egyéb magánszámokat adtak elő kisebb színdarabokkal együtt, sőt 1872 körül kis egyfelvonásos

Offenbach-operetteket is színrehoztak a régi Beleznai- és Komló-kertben.

Ezekkel egyidőben Budapesten a németnyelvű kabaré-varieté virágzott a „Kék Macskában”; a mai Majakovszkij utca 11-es számú házban, a „Neu Welt”-ben, a mai Néphadsereg Színháza he-

lyén, akkor még a város végén.

Ezekre az évtizedekre és az ezeket megelőző állapotokra írta Déryné naplójában:

„...uralkodó nyelv volt a német a magyar fővárosban. A főbbrendűek szégyeltek magyarul beszélni, s ha tudtak is, eltagadták... még a polgárság is. Csak alig lehetett helyelközél egy igazi derék magyar polgári házat találni és csakis azok s csak az ifjúság pártolta a magyar színészeket. Az uccán egy magyar szót hallani éppen nem lehetett.“

Majd később Szigligeti a „Magyar Színészek Életrajzai“ c. könyvében így idéz:

„...itt az ország fővárosában is a német színészetnek pompás csarnoka volt, míg a magyar holmi börtönszerű rotundában, vagy Beleznay féle kertben kucorgott oly színpadon, melyen a tragikai hősnő uszályával illendően megfordulni sem tudott. A német színházban a magyar közönség színe tapsolt, a magyarban a diákság s a szegényebb sorsú kézművesek.“

Ezeknek az állapotoknak erkölcsi és nyelvi ellensúlyozására, a német kabarék kiszorítására Solymossy Elek, a Népszínház kitűnő kómikus művésze 1885-ben „Magyar Dalcsarnok“-ot alapított a mai Wesselényi utca elején, de körülbelül egy év múlva a közönség részvétlensége miatt ez a vállalkozás megszűnt.

A kabaré összüleinek kinyomozása, s a déd- és nagyszülők megállapítása után, ráterhetünk a kabaré apjára, a 74 éves múltra visszatekintő — vagyis eléggé fiatal — párizsi kabaréra. A kabaré szó egyébként is francia eredetű, jelentésében csapszéket vagy kocsmát jelent. Körülbelül az a fajtájú kocsmá, ahol ital mellett rögtönzött pódiumon, vagy akár anélkül, a közönség között ülve, apróbb műveket adnak elő zenével, verseket, dalokat, tréfákat, párjeleneteket, sőt utóbb már kerek darabokat is.

Érdekes megállapítani, hogy a kabaré műfaja — a kialakulása — letről a társadalom alsóbb rétegeiből támadt életre.

Egykorú feljegyzések szerint Franciaországban, Párizsban a Montmartre-on

1881 november 18-án nyitotta meg egy Rodolphe Salis nevű festő egy pincehelyiségben a „Fekete Macska“ című mulatóját. Ez a helyiség Párizstól északra a külvárosban különös romantikájával mély benyomást gyakorolt a közönségre. Festők, diákok, szobrászok, költők, színészek és egyéb szegénylegények nap-nap után zsúfolásig megtöltötték a helyiséget. Ez a társaság eleinte a saját-maga mulattatására kis előadásokat rögtönzött. Csupkedték egymást, de néha egy-egy zeneművész, költő vagy színész néhány lírai szízmot is előadott. Végül már valóságos kis műsor alakult ki, apró balladák, anekdoták, sanzónok, tréfák, aktuális strófák, dalok, zeneszámok, de érdekes, hogy mindvégig megmaradt az előadások rögtönzött jellege. Mindig akadt közöttük egy szellemes „csevegő“, aki az egyes műsorszámok között a napi politikáról értekezett és ez az értekezés nem az uralmon lévő osztály mellett szólt, hanem az elégedetlen közönségnek a szájaize szerint ellenzékieskedett. Csakhamar híre ment egész Párizsban, hogy Salis helyiségében milyen kitűnő hangulat uralkodik, milyen ötletesség és mennyi szellem csillog a műsorban és akkor a közönség tódulni kezdett a „Fekete Macská“-ba. Ez a nagy siker arra bírta rá Salist, hogy a már lassanként amúgyis szűkké vált helyiségét feladja és beljebb a városban helyezze el kabaréját, ahol már rendezettebb keretben és művésziesen megrendezett előadásokkal szórakoztatta egyre szaporodó közönségét. Az elhagyott pincekocsmát Aristide Bruant bérelte ki. Ez a Bruant nem ismert irgalmat. Kabaréjában kigúnyolt mindent és ez a vállalat teremtetten meg azt a fölényes, könnyed francia modort, amivel a kabaré később a politika, a diplomácia, a történelem és a művészet elé állandóan görbe tükröt tartott. Természetesen ennek a két vállalkozásnak a sikere gyorsan követőkre talált, és szinte gombamódra szaporodtak el a hasonló intézmények.

Budapesten a caffè-chantantokban és a kéteshírű „zengerájokban“ nem lehetett magyar szót hallani. Németül játszottak, németül énekeltek. A magyar urak bécsi kuplák dallamával borultak sírva az asztalra. Az 1890-es években Baumann Károly volt az első, aki né-

Baumann Károly

met műsorban magyarul kuplézott. Szakított pályatársainak trágár műsorával és megteremtette az irodalmi kuplét és a szeriöz dalt. Baumann Károly volt a győztese a Magyarországon először megtartott kórikus versenynek, ahol aranyéremmel tüntették ki. 1920-ban fiatalon, 49 éves korában halt meg. A főváros a magyarosítás terén szerzett érdemei jellül díszsírhelyre temettette.

Magyarország fővárosában, Budapesten a kabarészerű orfeumokat, varietéket az idegen szó és a trivialitás jellemezte. Az „Új Világ“-ban, az „Ámor“-ban, az „Oroszy Caprice“-ban, a Rostély utcai „Folies Caprice“-ban, az „Imperial“-ban, a „Wekerlé“-ben, a „Mehádiá“-ban, a „Wertheimer orfeum“-ban csak németül játszottak. Az ősi, piactéri, üldözött, forradalmi kabaré teljesen felhígult. A szókimondásból szabadszájúság lett. Az egyértelműségből, síkamlós kétértelműség. A satirikusan kigúnyolt álerkölcsekből erkölccstelenség lett.

1896-ban egy lelkes színházi szakember, Galó György a városligetben „Magyar Műszinkör“-név alatt színházat nyitott azzal a célkitűzéssel, hogy ellensúlyozza a városligetben található sekélyes német produkciókat.

A „Magyar Műszinkör“- volt az első délutáni színház, amely műsorán akkor még 20 és 40 filléres belépődíjért egyfelvonásos szindarabokkal váltakozó ének-és táncszámokat adott. Galó György, a Népszínház volt színpadmestere és főgépésze jó színpadtechnikával szerelte fel színházát. Nem hiányoztak a súlylyesztők, a szél- és esőgépek, valamint a látványosságokhoz szükséges felszerelések sem. A „Műszinkör“- kabarének magyarosító hatása rövid időn belül jelentkezett, a városligeti Fischl-féle kabaré, ahol német nyelvű előadások folytak, csakhamar kénytelen volt bezárni kapuit, hogy a teret a „Magyar Műszinkör“-nek engedje át. A későbbi években a műsor jelentős változáson ment át, az eddigi kabaréműsört 3 felvonásos operettek váltották fel.

Az 1900-as években sem lehet a fejlődésnek némi nyomát fellelni. 1901-ben a „Folies Caprice“-ban a „Kalabriász partie“- és a „Mundi Rozenkranz“- után a nagy attrakció, „Eine gestörte Alsóparthie in Budakesz“- Rott Sándor, Steinhardt Géza, Werner, Vasvári, Borizovné és Wiener k. a. felléptével.

Ha a magyar lapok (Budapesten!) egyik-másik újságírója felemeli szavát a szórakozóhelyek német műsora ellen, késik a válasz, a magyarázat. A „Mulató Budapest“- vezércikkírója (1901. évfolyam 12. szám) indignálódik és nem érti, hogy egyes újságírók tollahegye a német műsorok ellen irányul. Megmagyarazza, hogy meg kell ezt érteni, hiszen a közönség kívánja. Ugyanez a lap október 30-i számában azt írja, hogy „egyik elsőrangú szórakozóhelyünk vezetője majdnem sírva mondotta egy csomó újságírónak — „látják, kérem, én állandóan alkalmazok egy magyar humoristát... a közönség zöme... csak a német részt akarja látni... a magyar darabot nem is akarja hallani. Én üzletember vagyok, milyen szívesen adnék én magyar műsört, de akkor néhány hónap múlva be is zárhatnám a helyiséget.“ És hiába! (folytatja a cikíró). Ez csak természetes. Ami kell a népnek, azt adunk a népnek... Ha német kell a magyaroknak, legyen meg az ő szent akarat... Ha majd egyszer annyira jutotunk, hogy azt mondhatjuk: No, most már az egész fővárosi közönség magyar! s a budapesti lapoknak 40%-át kitévő

német lapok sorra buktak, akkor bizonyára...“ stb. stb.

Ilyen légkörben alakult meg 1901 november 16-án a magyar kabaré előfutárja, a Zoltán Jenő hírlapíró, színikritikus által alapított „Tarka Színpad“.

„Van magyar közönség és vannak magyar íróink! Megcsinálom Pesten az első magyar kabarét“ — mondotta Zoltán Jenő, és lázasan hozzáfogott a szervezkedéshez. Megállapodott a Fővárosi Orfeum igazgatójával, hogy az Orfeum műsorába illeszkedik bele a „Tarka Színpad“ mint önálló magyar rész. Zoltán Jenő leszerződtette Szetmiklós Blát, a kitűnő énekes színészt, Gyárfás Dezsőt, a későbbi közkedvelt kuplé énekest,

Baumann Károlyt, Iványi Antalt, a fiatal Faragó Ödönt, Kornay Berta szubrettet, Csatai Jankát, Domokos Róbertet, és karmesternek Tarnay Alajost. A bemutató előadást Beöthy László, a Nemzeti Színház akkori igazgatója rendezte. Szerette Zoltán Jenőt és szívesen segítette. A megnyitó előadásnak műsorát Heltai Jenő, Nagy Endre, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc és Pásztor Árpád írták. A műsor zenészámain Mader Raul, az Operaház akkori igazgatója, Huszka Jenő, Konti József, Kern Aurél és Tarnay Alajos szerzették.

A premier előadás színlapja a következőképpen szólt:

TARKA SZÍNPAD

PROLÓGUS. Írta: HELTAI JENŐ. Előadja: IVÁNYI ANTAL

A TRAFIKOS LÁNY. Írta: NAGY ENDRE

Zenéjét szerzette: KERN AURÉL

Előadja: GYÁRFÁS DEZSŐ

VAN-E TEHETSÉGEM? Írta: PÁSZTOR ÁRPÁD

Zenéjét szerzette: MÁDER RAUL. Előadja: KORNAI BERTA

TÚZOLTÓ TÖRTENET. Írta: HELTAI JENŐ

Zenéjét szerzette: HUSZKA JENŐ

Előadja: FARAGÓ ÖDÖN

A RÓKA és a HOLLÓ mesejelenet. Írta: MOLNÁR FERENC

A románc zenéjét szerzette: KONTI JÓZSEF

Személyek:

A róka Iványi Antal
A holló Csatai Janka

A VÉN KOCSIS DALA. Írta: HELTAI JENŐ

Zenéjét szerzette: TARNAY ALAJOS

Előadja: SZENTMIKLÓSSY BÉLA. Zongorán kíséri: Tarnay Alajos

„ELŐADÁSI FÓPROBA“

Színpadi tréfa. Írta: HERCEG FERENC

Személyek:

Az igazgató FARAGÓ ÖDÖN
A rendező BAUMANN KÁROLY
Az ügyelő IVÁNYI ANTAL
Flóra VÁSÁRHELYI VILMA
Kinizsi díszletfestő GYÁRFÁS DEZSŐ
A sűgő DOMOKOS RÓBERT

A nyilvános főpróbán megjelent az egész sajtó. Az újságíró kollégák hallatlan izgalomban személyes ügyüknek tekintették a kabarét. Mindnyájan reménykedtek, hogy ez az intímhatású

színpad, ezek a hol romantikus, hol groteszk jelenetek, tréfák, énekek, az orfeum előadásába beekelve, ez az új stílusú színház csatát nyer az erősen külföldi műsorban.

A nyilvános főpróbának nagy sikere volt. Az énekszámok után percekig zúgott a taps. A jelenetek, tréfák frapársak voltak. A főpróba után újságírók, színészek összelelkeztek s boldogan mondták: „megszületett és be fog válni az első pesti kabaré“.

De nem vált be. A kabarét nem fogadta szívesen a közönség. Nagyon új volt még mindez a pesti polgárnak, amely nemigen szerette az újításokat. Csak nehezen szokott hozzá évekkal azelőtt Baumann Károly magyar kupléihoz, amelyeket ő maga írt vagy németből fordított. De hogy az egész műsor magyar legyen, ez már több volt, ez már nem kellett a közönségnek. A kabaré kezdett rosszul menni. A Fővárosi Orfeum műsorának első részét, a varieté számokat végignézték s amikor a Tarka Színpad következett — elmentek vacsorázni. A műsornak nem volt hatása. Az elkövetkező hónapokban a kabaré elkezdett agónizálni és ebben a formájában nemsokára meg is szűnt. Zoltán Jenő keserűséggel a szívében ment vissza szerkesztőségé íróasztalához. Az első pesti kabarét — az álmát! — megszüntette a közönség.

A kabaré vonalán a magyarosítás mind több nehézségbe ütközött. Súlyosbította az esetet a Színészegyesületnek egy nagy vihart kiváltó rendelete, amely megtiltotta az egyesület tagjainak, hogy dalszarnokokban és orfeumokban fellépjenek. A „Színházi Hírlap“ 1902. I. évfolyam 1. számában érelyesen kikel a rendelet ellen. „...ki magyarosítsa meg az idegen orfeumok, kabarék műsorát, ha nem a magyar színész!... ez a rendelet akadályozza a kabaré magyarosítását!... legalább arra legyenek tekintettel, hogy ebben az időben száz százza ögyelegnek a szerződésnélküli színészek a Színészegyesület háza körül...“

1904-ben a különböző rendeletek és a mind érelyesebb sajtómegnyilvánulások hatására a németnyelvű szórakoztató intézmények már két-három magyar jelenetet iktattak műsorukba, jól vigyázva arra, hogy a magyar számok a műsor legelején legyenek, amikor a közönség még csak szállingózik a helyiségbe. Ezzel természetesen a helyzet korántsem javult. A „Színház“ című lap 1904 március 20. számában így ír: „A főkapitány részéről üdvös manóver készült a ger-

manizáló zengerájok ellen. Készült — mondjuk — mert a kivitele bizonyára abba fog maradni... A német undor élcek főfészke, a Folies Caprice így hát megmaradt további érintetlenségében. Ez a szellemi posványban leledző hely naponta ontja magából a mételyt, amelyet a szegény szórakozni vágyó tömeg mohón szív fel magába. Hiába néhány derék művészek kísérlete, a magyar műsort elnyomja a halomra ontott német disznóság... Nem ártana erkölcsi cenzúrát erőszakolni az egyértelműségek szabad tanójára, amely leheli ki magából a mételyt.“

De lelkes emberek ismét akadtak, akik bizonyítani kívánták, hogy a kuplé, a vicc nemcsak németül, de magyarul is hat. Sziklay Kornél, a Magyar Színház kitűnő kómikusa 1904 március 18-án a városligetben megnyitotta kabaré színházát, amely a „Kis Színház“ nevet viselte.

A műsor — amelyben a főváros neves művészei is felléptek — izlésségével és művészi színvonalával sikert aratott. Maróthy Margit ünnepi szavallatával

Sziklay Kornél

LAPKIADÓ VÁLLALAT
SAJTÓFIGYELŐ SZOLGÁLAT
Budapest VII., Lenin körút 9—11
Telefon: 227—651, 221—285

színház és Filmművészet

1955 DEC. —

vette kezdetét az előadás, majd Iványi Dezső, Ráthonyi Ákos, Keleti Juliska, Kornai Berta, Bánó Irén, Rubos Árpád ének- és magánszámai után a „Farkasverem“ című játék került színre. Szünet után Szentgyörgyi Lenke és Sziklay Kornél duettje, majd Ferenczi Ferenc szólója után Dóry Margit éneke, Alexander Erzsi tánca és Nyáray Antal kupléi arattak sikert. Befejezésül Bródy István rendezésében Hetényi Heidelberg Albert zenéjével Uray Dezső „Endre lovag“ című egyfelvonásos kisoperettjét játszották Déry Giza, Völgyi Aranka, Rónay Hermin, Göndör Aurél, Novák Sándor, Pataki, Somlár és Vágó Géza.

Közben vidéken is egyre-másra ala-

kultak meg a kabarék. Nagyváradon a „Zöldfa“, Debrecenben a „Tabarin“, Temesvárott a „Délvidéki kabaré“, Pozsonyban a „Steinau“, Budán a „Riviera“.

A hosszú külföldi út után, a pesti kísérletezések után, 1907-ben egy fiatal vidéki színész, névszerint Kondor Ernő gondolt egy nagyot és merészet s Budapesten, a volt Teréz körúton egy borozó-szerű helyiségben „Bonboniere“ név alatt kabarét alapított. A kis színpadon pikáns francia bohózatokat, dalokat adtak elő s egy német házaspár gitárkísérettel a német kabarék kupléit énekelte.

Ebben a kabarében lépett fel először Nagy Endre. *(Folytatjuk.)*

KERTÉSZ SÁNDOR